

*Коваленко Вікторія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи;
Тарновецька Анна Андріївна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультету фінансів і банківської справи;
Одеській національний економічний університет*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Система фінансового моніторингу, яка пов'язана з контролем на процесах легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та розповсюдженням зброю масового знищення, постійно знаходиться під пильним наглядом як міжнародних, так і національних регуляторів з цього питання.

Так, відповідно до Рейтингу ризиків відмивання грошей і фінансування тероризму в усьому світі, у 2023 році найбільш високий ризик за цією проблематикою зайняла Гаїті – з балами 8,25; найнижчий в Ісландії – з балами 2,87. Україна у рейтингу посідає 78 місце із 152 країн, що досліджувалися, бали складають 5,08 [1].

Державною службою фінансового моніторингу України (SFMSU) протягом 2023 року до правоохоронних органів направлено 1122 матеріали (з них 608 узагальнених матеріалів та 514 додаткових узагальнених матеріалів). У вказаних матеріалах сума фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів, та із вчиненням кримінального правопорушення, становить 102,1 млрд грн, зокрема: з легалізацією коштів – 89,0 млрд грн; із вчиненням кримінального правопорушення – 12,4 млрд грн; із фінансуванням тероризму – 0,7 млрд грн. [2].

При цьому, серед суб'єктів ринку фінансових послуг, найбільш активними учасниками щодо подання інформації про сумнівні фінансові операції до служби фінансового моніторингу є банки. У 2023 році ними було подано 1423311 повідомлень, що складає 99,6 % від загальної кількості повідомлень наданих суб'єктами ринку фінансових послуг. Зазначене пов'язано впершу з тим, що банки у даній сфері знаходяться під пильним контролем Національного банку України з початку запровадження системи фінансового моніторингу в Україні.

Тільки за перше півріччя 2024 року, Національний банк України застосував санкції за порушення у сфері фінансового моніторингу до таких банків як АТ "Юнекс Банк", АТ "ЄПБ", АТ "Ощадбанк", АТ "Південний", АТ "А Банк", АТ "БАНК 3/4", АТ "Універсал Банк", АТ "РВС Банк", АБ "Укргазбанк", АТ "Кристал Банк", ПуАТ "КБ "Акорд Банк", АТ "Комін Банк" [3]. Не виключенням є небанківські фінансові установи, які наразі знаходяться також під

наглядом Національного банку України, до яких за значений період було застосовано санкцій різного спрямування у тричі більше ніж до банків. Проте, проблема дієвості діючої системи фінансового моніторингу постає на порядку денному.

Система фінансового моніторингу є елементом забезпечення національної економічної безпеки країни. Відповідно до Закону України, фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [4].

Система уповноважених органів і організацій у сфері фінансового моніторингу в Україні має три рівня органів, які знаходяться в постійній взаємодії. Перший рівень: Державна служба фінансового моніторингу, яка виконує роль уповноваженого органу в даній сфері; другий рівень: наглядові органи, які здійснюють наглядові функції в сфері фінансового моніторингу щодо агентів фінансового моніторингу; третій рівень: агенти фінансового моніторингу – організації, що здійснюють операції з грошовими коштами або іншим майном, а також приватні підприємці. Всі три рівні системи фінансового моніторингу взаємодіють з правоохоронними органами, з організаціями, що постачають інформацію та здійснюють фінансову розвідку [5].

Система фінансового моніторингу ринку фінансових послуг також включає три рівні у взаємодії суб'єктів державного та фінансового моніторингу (рис. 1).

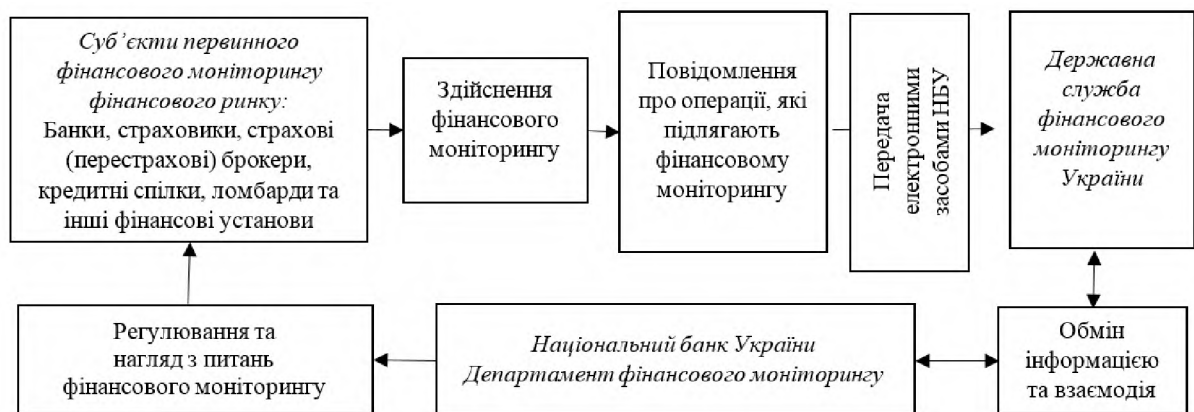

Рис.1. Система фінансового моніторингу на ринку фінансових послуг
Джерело: складено авторами за матеріалами [6]

Оцінка системи фінансового моніторингу в Україні вказує на поступове підвищення її ефективності, яка не зменшується під час воєнного стану. Проте, на сьогодні є дискусійні питання щодо визначення підходів, які впливають на зміцнення даної системи.

Так, Т. Даугаард та співавтори наукової статті, довели, що з метою мінімізації упереджених експертних суджень щодо оцінки ризиків, які стосуються сфери відмивання грошей та фінансування тероризму, зберігання

цифрових повідомлень перевірених ідентифікаторів за допомогою блокчейна може автоматизувати завдання та скоротити надмірну перевірку під час реєстрації у системі «знай свого клієнта» [7].

Системи штучного інтелекту буде відігравати вирішальну роль у підвищенні ефективності виявлення шахрайства, управління ризиками та дотримання правил у даному сегменті контролю за відмиванням грошей та системою управління «знай свого клієнта», буде відігравати вирішальну роль щодо контролю у цій сфері.

Дискусійним питанням є положення щодо формування дієвого механізму протидії фінансовим злочинам на який також впливає загальні індекси злочинності та безпеки країни. За I півріччя 2024 року, на першому місці за цими індексами знаходиться Венесуела з найвищим рівнем Crime Index 80,9 % та найнижчим Safety Index 19,1 %. Останнє 146 місце посідає Андорра з найнижчим рівнем Crime Index 14,1 % та найвищим Safety Index 85,9 %. Україна у даному рейтингу посідає 69 місце із значеннями індексів 46,8 % та 53,2 % відповідно [8]. Враховуючи ситуацію щодо зростання фінансової злочинності в Україні, за необхідне є проведення систематизації основних елементів механізму протидії фінансовим злочинам та вбудову їх в інтегровану модель підрозділу фінансової розвідки.

Таким чином, фінансовий моніторинг слід розглядати як систему заходів, передбачених законодавством та здійснюваних уповноваженими суб'єктами, спрямованих на дотримання вимог закону щодо протидії та запобігання легалізації коштів злочинного походження. Фінансовий моніторинг у сфері протидії відмиванню грошей стає ключовим елементом сучасної боротьби з фінансовою злочинністю.

Сучасні виклики, пов'язані з швидким розвитком цифрових технологій та глобалізацією фінансових ринків, підкреслюють необхідність постійного удосконалення механізмів фінансового моніторингу та зміцнення міжнародного співробітництва в цьому напрямку. Загалом, сучасний стан фінансового моніторингу вимагає не лише посилення національних систем протидії легалізації злочинних доходів, але і поглибленої співпраці між країнами та міжнародними організаціями. Тільки через взаємодію та об'єднання зусиль можна досягти ефективного протистояння фінансовій злочинності та забезпечити безпеку світового фінансового середовища.

Ключовим завданням у цьому напрямку постає оцінювання рівня ефективності діючої системи фінансового моніторингу на підставі чого можна здійснити контент подальших заходів щодо її підвищення. Для подальших досліджень у контексті розглянутої теми дослідження, необхідно визначитися з основоположними напрямками підвищення ефективності та дієвості системи фінансового моніторингу.

До них слід віднести удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового

знищення та його адаптація до міжнародних стандартів; координація та узгодження системи запобігання та протидії у сфері AML/CFT; зміцнення взаємодії із суб'єктами первинного фінансового моніторингу, неприбутковими організаціями та громадськістю; міжнародне співробітництво.

Національна система оцінювання ризику відмивання коштів повинна базуватися на єдиному підході, який передбачає ідентифікацію клієнтів фінансових установ, обробку інформації регуляторними і наглядовими органами, нагляд з боку регуляторних органів і підрозділів фінансової розвідки та оцінки ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму, порівняння даних фінансових установ із даними правоохоронних органів для визначення вразливих місць системи AML/CFT.

За необхідне є посилення інформативності громадськості щодо обізнаності нормативних вимог та норм проведення фінансових операцій, які б забезпечили кожного пересічного громадянина суспільства та суб'єкта економічної діяльності від загрози бути об'єктом (суб'єктом) фінансового моніторингу.

Список використаних джерел

1. Basel Institute on Governance (2023). Basel AML Index 2023: 12th Public Edition Ranking money laundering and terrorist financing risks around the world. URL: <https://index.baselgovernance.org/api/assets/8ebee704-b518-42ca-8de5-c67dbc71a18a> (дата звернення 23.09.2024).

2. Державна служба фінансового моніторингу України. Офіційний вебсайт. 2024. URL: <https://fiu.gov.ua/> (дата звернення 10.10.2024).

3. Національний банк України. Офіційний вебсайт. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення 15.10.2024).

4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n831> (дата звернення 15.10.2024).

5. Серета Є., Сокирко О., Шепиленко В. Фінансовий моніторинг у національній безпеці України. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-82> (дата звернення 15.10.2024).

6. Коваленко В. В., Сергєєва О. С., Шелудько С. А. Фінансовий моніторинг та комплаєнс в банках. підручник. Харків: Діса плюс, 2023. 432 с. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/16917> (дата звернення 16.10.2024).

7. Daugaard, T. V., Jensen, J. B., Kauffman, R. J., Kwansoo, K. (2024). Blockchain Solutions With Consensus Algorithms and Immediate Finality: Toward Panopticon-style Monitoring to Enhance Anti-money Laundering. *Electronic Commerce Research and Applications*, 65, Article 101386. URL: <https://doi.org/10.1016/j.elerap.2024.101386> (дата звернення 17.10.2024).

8. NUMBEO (2024). Crime Index by Country 2024 Mid-Year. URL : https://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp?title=2024-mid (дата звернення 17.10.2024).

*Коваленко Юлія Михайлівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансових ринків та технологій;
Державний податковий університет*

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ НА РИНКУ ДЕРЖАВНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ

Залучення інвестиційних ресурсів на ринку державних цінних паперів є об'єктом наукового пошуку з набуттям Україною Незалежності [2–10; 12–14]. Зниження процентних ставок у розвинених країнах провокувало глобальне зниження ставок і на міжнародному ринку державного боргу, що полегшило залучення позичкового капіталу для країн з ринками, що розвиваються, і сприяло відповідному задоволенню боргової потреби. Наразі на фоні цих процесів зростають і потреби у реструктуризації, що спричиняє масове погіршення кредитного рейтингу таких країн.

Надмірне нарощування державних запозичень у країнах, що розвиваються, підтверджують і зарубіжні науковці. Так, близько 25 % ринків мають високий ризик та стикаються із спредами запозичення, що схожу на дефолт. «Підвищення рівня диверсифікації кредиторів на зовнішньому ринку державних позик значно ускладнює процес реструктуризації. Крім того, ніхто не хоче реструктуризувати борг перед самим собою, якщо це принесе користь іншим кредиторам, а не самій країні. Немає ефективної основи для об'єднання всіх цих кредиторів. Так само немає жодного підходу до реструктуризації боргу, який міг би дати те, що необхідно – новий старт для країн із великою заборгованістю, які постраждали від кризи» [15].

У цьому контексті на світовому ринку державних цінних паперів і посилення військових проблем на ринку державного боргу України варто підкреслити, що заходи щодо вирішення виявлених проблем знаходяться у межах площини комплексного вирішення боргових проблем, а також і економічних проблем в цілому. Зменшення заборгованості на фоні економічного розвитку є єдиним шляхом, що знизить відчутність боргового тягара економіки України.

«Розмір державного боргу та його складових мають регламентуватись та за будь яких умов необхідне чітке дотримання нормативно фіксованих значень. Натомість, дотримання значення показника співвідношення державного боргу до ВВП, про яке йде мова у Бюджетному кодексі України і дія якого призупинена провокувало хвилеподібне нарощення боргів. При цьому, для утримання